

ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBURNING “BOBURNOMA” ASARI TURKIY XALQLAR ETNOGRAFIYASINI O‘RGANISHDA MUHIM TARIXIY-ETNOGRAFIK MANBA

Akmalova Nozigul

Osiyo Xalqaro Universiteti,

Tarix yo‘nalishi 1-bosqich magistranti

Annotatsiya: Mazkur tezisda Zahiriddin Muhammad Boburning “Boburnoma” asarining turkiy xalqlar etnografiyasini o‘rganishdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Asarda Markaziy Osiyo, Afg‘oniston va Hindiston hududlarida yashagan turkiy xalqlarning urf-odatlar, turmush tarzi, kiyim-kechaklari, xo‘jalik faoliyati va etnomadaniy xususiyatlari haqida qimmatli ma‘lumotlar berilganligi yoritiladi.

Kalit so‘zlar: Boburnoma, etnografiya, turkiy xalqlar, urf-odatlar, etnomadaniyat, tarixiy manba, Bobur, Markaziy Osiyo.

Asosiy qism

Zahiriddin Muhammad Boburning “Boburnoma” asari nafaqat XV–XVI asrlar siyosiy tarixini o‘rganishda, balki turkiy xalqlarning etnografiyasi, moddiy va ma‘naviy madaniyatini tadqiq etishda ham eng muhim manbalardan biri hisoblanadi. Asar muallifning bevosita kuzatishlari asosida yozilganligi bilan boshqa tarixiy manbalardan ajralib turadi. Bobur o‘zi yashagan va safar qilgan hududlardagi xalqlarning urf-odatlar, turmush tarzi, xo‘jalik faoliyati, etnik tarkibi va madaniy an‘analari haqida batafsil ma‘lumotlar qoldirgan. “Boburnoma”da Movarounnahr, Farg‘ona vodiysi, Toshkent vohasi, Xuroson, Afg‘oniston va Hindiston hududlarida yashagan turli turkiy qabila va elatlarning hayoti keng yoritilgan. Bobur ayniqsa Farg‘ona vodiysi aholisi haqida to‘xtalar ekan, bu hududning tabiiy-geografik sharoiti, aholining mashg‘ulotlari va ijtimoiy hayotiga oid qimmatli ma‘lumotlarni keltiradi. Muallif Andijon shahrini tasvirlar ekan, uning yirik savdo va hunarmandchilik markazi bo‘lganini, aholisining asosan dehqonchilik, bog‘dorchilik va chorvachilik bilan shug‘ullanganini qayd etadi. Bu ma‘lumotlar o‘sha davrdagi iqtisodiy va ijtimoiy munosabatlarni tiklashda muhim ahamiyatga ega.

Asarda turkiy xalqlarning xo‘jalik faoliyatiga oid ma‘lumotlar ham alohida o‘rin tutadi. Bobur dehqonchilik, sug‘orish tizimlari, bog‘dorchilik va chorvachilikning rivojlanganligi haqida yozadi. Ayniqsa, Farg‘ona va Samarqand hududlaridagi mevali bog‘lar, uzumzorlar hamda qishloq xo‘jaligi mahsulotlari to‘g‘risidagi ma‘lumotlar o‘sha davr iqtisodiy hayotini o‘rganishda muhim manba bo‘lib xizmat qiladi. Chorvachilik bilan shug‘ullanuvchi ko‘chmanchi turkiy qabilalarning hayoti, ularning yaylov va qishlovlari, chorva turlari hamda turmush tarzi haqida berilgan ma‘lumotlar

etnografik jihatdan katta qimmatga ega. “Boburnoma”ning etnografik ahamiyatini oshiruvchi jihatlardan biri unda xalqning kundalik turmushi va urf-odatlariga oid ma’lumotlarning keng yoritilganidir. Bobur turli hududlarda yashovchi aholining kiyim-kechaklari, ovqatlanish madaniyati, mehmondo’stlik an’analari va oilaviy munosabatlari haqida qimmatli kuzatishlarni bayon etadi. Jumladan, ayrim qabila va elatlarning yashash tarzidagi farqlar, ularning o’ziga xos an’analari va marosimlari tasvirlanadi. Bu ma’lumotlar o’rta asrlardagi turkiy xalqlarning etnomadaniy xususiyatlarini aniqlash imkonini beradi.

Bobur o’z asarida etnik guruhlar va qabilalar haqida ham ma’lumotlar keltiradi. U o’zbeklar, mo’g’ullar, turklar, afg’onlar va boshqa xalqlar haqida yozar ekan, ularning yashash hududlari, urf-odatlari va xarakterli jihatlariga e’tibor qaratadi. Muallifning etnik jarayonlarga doir kuzatuvlari bugungi kunda etnogenez va etnik tarix masalalarini o’rganishda muhim manba vazifasini bajarmoqda. Asarda turkiy xalqlarning ma’naviy madaniyati ham keng yoritilgan. Bobur ilm-fan, adabiyot, she’riyat va san’atga katta qiziqish bilan qaragan. Shu sababli u yashagan hududlardagi madaniy muhit, mashhur olimlar, shoirlar va san’atkorlar haqida ham ma’lumotlar beradi. Bu ma’lumotlar o’sha davr ma’naviy hayoti va madaniy taraqqiyotini tadqiq etishda muhim manba hisoblanadi. “Boburnoma”da xalq marosimlari, diniy e’tiqodlar va bayramlar haqida ham qimmatli ma’lumotlar mavjud. Muallif ayrim marosimlarning o’tkazilish tartibi, ularning ijtimoiy hayotdagi o’rni va ahamiyatini tasvirlab bergan. Ushbu ma’lumotlar turkiy xalqlarning ma’naviy qadriyatlari va an’analarni o’rganishda alohida ahamiyatga ega. Shuningdek, Bobur tabiat, iqlim va geografik muhitning aholi turmush tarziga ta’sirini ham ko’rsatib beradi. U yashagan hududlarning tabiiy sharoitlarini tasvirlar ekan, bu omillarning aholi mashg’ulotlari, uy-joy qurilishi va xo’jalik faoliyatiga qanday ta’sir ko’rsatganini qayd etadi. Shu jihatdan “Boburnoma” tarixiy geografiya va etnografiya fanlari uchun ham muhim manba sanaladi.

Umuman olganda, “Boburnoma”da keltirilgan ma’lumotlar turkiy xalqlarning etnik tarkibi, xo’jalik faoliyati, urf-odatlari, an’analari, moddiy va ma’naviy madaniyatini o’rganishda beqiyos ahamiyat kasb etadi. Muallifning voqealarni haqqoniy va xolisona yoritishga intilishi asarning ilmiy qiymatini yanada oshiradi. Shu sababli “Boburnoma” bugungi kunda ham tarixchilar, etnograflar, manbashunoslar va madaniyatshunoslar tomonidan eng muhim tarixiy-etnografik manbalardan biri sifatida e’tirof etilmoqda.

Zahiriddin Muhammad Bobur nafaqat davlat arbobi va sarkarda, balki yirik tarixchi, geograf va etnograf olim sifatida ham tarixda muhim o’rin egallaydi. Uning “Boburnoma” asari XV–XVI asrlar tarixini yorituvchi nodir manbalardan biri hisoblanadi. Asarda muallif yashagan davrning siyosiy voqealari bilan bir qatorda turli xalqlarning turmush tarzi, urf-odatlari va madaniyati haqida ham muhim ma’lumotlar

keltirilgan. “Boburnoma”da Farg‘ona vodiysi, Movarounnahr, Xuroson, Kobul va Hindiston hududlarida yashagan turkiy xalqlarning kundalik hayoti batafsil tasvirlangan. Muallif aholi mashg‘ulotlari, dehqonchilik, chorvachilik, hunarmandchilik va savdo-sotiq faoliyatlariga alohida e’tibor qaratgan. Asarda xalqning kiyinish madaniyati, yashash tarzi, oilaviy munosabatlari hamda marosimlari haqida berilgan ma’lumotlar etnografik tadqiqotlar uchun muhim ahamiyatga ega. Bobur turli hududlarda yashovchi qabila va elatlarning o‘ziga xos xususiyatlarini kuzatib, ularni qiyosiy tarzda bayon etadi.

Shuningdek, “Boburnoma”da turkiy xalqlarning til xususiyatlari, etnik tarkibi va madaniy qadriyatlari haqida ham qimmatli ma’lumotlar uchraydi. Bu esa asarning nafaqat tarixiy, balki etnografik manba sifatidagi ahamiyatini yanada oshiradi.

XULOSA

“Boburnoma” turkiy xalqlarning XV–XVI asrlardagi etnomadaniy hayotini o‘rganishda muhim tarixiy-etnografik manba hisoblanadi. Asarda keltirilgan ma’lumotlar xalqning urf-odatlarini, an‘analari va turmush tarzini tadqiq etishda muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Boburnoma. – Toshkent: Sharq, 2002.
2. Zahiriddin Muhammad Bobur. Boburnoma. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2019.
3. Ahmedov B. O‘zbekiston xalqlari tarixi manbalari. – Toshkent, 2018.
4. Azamat Ziyo. O‘zbek davlatchiligi tarixi. – Toshkent, 2021.